

BALANDLIKDA ISHLASHDA MEHNATNI MUHOFAZA QILISH TALABLARI

Shomansurov Sunnat Sultanovich

Toshkent Davlat Texnika universiteti professori

Sobitova Sevara Sobirjon qizi

Toshkent Davlat Texnika universiteti magistranti

Annotatsiya: *Mazkur maqolada balandlikda ishlash jarayonida mehnatni muhofaza qilishning asosiy talablari, xavfsizlik qoidalari, xodimlarning hayoti va sog'lig'ini himoya qilish usullari hamda xalqaro standartlarning ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, balandlikda ishlash vaqtida yuzaga keladigan xavf omillari va ularning oldini olish choralariga alohida e'tibor qaratilgan.*

Kalit so'zlar: *mehnat muhofazasi, balandlikda ishlash, xavfsizlik texnikasi, himoya vositalari, xavf omillari, ishlab chiqarish xavfsizligi*

Bugungi kunda qurilish, energetika, telekommunikatsiya va sanoat sohalarida balandlikda ishlash keng tarqalgan faoliyat turlaridan biri hisoblanadi. Bunday ishlar inson hayoti uchun yuqori xavf tug'dirishi sababli mehnatni muhofaza qilish talablariga qat'iy rioya etish zarur. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, ishlab chiqarishdagi ko'plab baxtsiz hodisalar aynan balandlikdan yiqilish natijasida yuz beradi. Shu sababli balandlikda ishlash jarayonlarini to'g'ri tashkil etish, xodimlarni maxsus tayyorlash va himoya vositalari bilan ta'minlash muhim ahamiyat kasb etadi.

BALANDLIKDA ISHLASH TUSHUNCHASI

Balandlikda ishlash deb yer sathidan ma'lum balandlikda bajariladigan va yiqilish xavfi mavjud bo'lgan ishlarga aytiladi. Odatda 1,3 metr va undan yuqori joylarda bajariladigan ishlar balandlikdagi ishlar turkumiga kiritiladi. Bunday ishlarga quyidagilar misol bo'ladi:

- bino va inshootlarni qurish;
- tom qoplamalarini ta'mirlash;
- elektr uzatish tarmoqlarida ishlash;
- minoralar va ustunlarga chiqish;
- sanoat obyektlarini montaj qilish ishlari.

BALANDLIKDA ISHLASHDAGI ASOSIY XAVF OMILLARI

Balandlikda ishlash vaqtida quyidagi xavf omillari mavjud bo'ladi:

Balandlikdan yiqilish xavfi – eng ko'p uchraydigan va og'ir oqibatlariga olib keluvchi omil.

- Asbob-uskunalarning tushib ketishi – pastdagi xodimlarga zarar yetkazishi mumkin.
- Elektr toki urishi xavfi – elektr tarmoqlari yaqinida ishlashda yuz beradi.

Noqulay ob-havo sharoitlari – kuchli shamol, yomg‘ir yoki muzlash holatlari xavfni oshiradi.

Psixologik omillar – qo‘rquv, stress va charchoq ish sifatiga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi.

MEHNATNI MUHOFAZA QILISH TALABLARI

Balandlikda ishlashda xavfsizlikni ta‘minlash uchun quyidagi talablar bajarilishi lozim:

1. Xodimlarni o‘qitish va yo‘riqnoma berish

Balandlikda ishlovchi har bir xodim maxsus o‘quv kurslaridan o‘tgan bo‘lishi kerak.

Ularga:

xavfsizlik texnikasi;

favqulodda vaziyatlarda harakat qilish;

himoya vositalaridan foydalanish tartibi o‘rgatiladi.

2. Shaxsiy himoya vositalaridan foydalanish

Xodimlar quyidagi himoya vositalari bilan ta‘minlanishi zarur:

xavfsizlik kamari;

himoya arqonlari;

kaska;

maxsus poyabzal;

qo‘lqop va himoya kiyimlari.

3. Ish joyini xavfsiz tashkil etish

Ish bajariladigan hudud:

mustahkam to‘siqlar bilan jihozlanishi;

sirpanishga qarshi vositalar bilan ta‘minlanishi;

yetarli yoritilishi kerak.

4. Texnik vositalarni tekshirish

Narvon, ko‘taruvchi platforma va boshqa uskunalar ish boshlanishidan oldin texnik ko‘rikdan o‘tkaziladi. Nosoz vositalardan foydalanish qat‘iyan man etiladi.

5. Tibbiy ko‘rik

Balandlikda ishlovchi xodimlar muntazam tibbiy ko‘rikdan o‘tib turishi lozim. Yurak-qon tomir yoki asab tizimi bilan bog‘liq kasalliklarga ega shaxslarning bunday ishlarda ishlashi tavsiya etilmaydi.

XALQARO STANDARTLARNING AHAMIYATI

Xalqaro amaliyotda mehnatni muhofaza qilish bo‘yicha bir qator standartlar mavjud. Jumladan, ISO 45001 standarti ishlab chiqarishda xavfsizlikni boshqarish tizimini tashkil etishda muhim o‘rin tutadi. Ushbu standart korxonalarda xavflarni aniqlash, baholash va oldini olish choralari ishlab chiqishga yordam beradi.

Rivojlangan davlatlarda balandlikda ishlash uchun maxsus sertifikatlash tizimi joriy qilingan bo‘lib, bu xodimlarning malakasini oshirish va baxtsiz hodisalarni kamaytirishga xizmat qilmoqda.

O'zbekiston Rwspublikasi Vazirlar Mahkamasining 2000 – yil 12 – iyuldagi 267 – sonli qarori bilan tasdiqlangan “Mehnatni muhofaza qilishga doir qoida va normalarni qayta ko'rib chiqish, ishlab chiqish va joriy etish dasturi” ijro etilgan.

Balandlikda ishlashga xodimning 1.8 metr va undan yuqori balandlikdan tushishi xavfi mavjud bo'lgan ishlar kiradi. Bunga quyidagi holatlar ham kiradi:

-agar xodim nishab burchagi 75 darajadan ortiq bo'lgan narvonda 5 metrdan ortiq balandlikka ko'tarilsa yoki tushsa;

-agar ish balandligi 1.8 metrdan ortiq bo'lgan himoyalangan tomchilardan 2 metrdan kam bo'lgan joylarda amalga oshirilsa, shuningdek, ushbu uchastkalarining himoya panjarasining balandligi 1.1 metrdan kam bo'lsa.

Balandlikda ishlash, shuningdek, agar ish bajarilsa, 1.8 metrdan past balandlikdan yiqilish xavfi mavjud bo'lgan holatlarni ham o'z ichiga oladi:

-mashinalar yoki mexanizmlar ustida ;

-suyuqlik yoki bo'shashgan nozik materiallar yuzasidan;

-chiqib turuvchi jismlar ustida.

Balandlikda ishlaganda mehnatni muhofaza qilish mazkur talablari aviatsiya texnikasiga texnik xizmat ko'rsatishda, ta'mirlashda, shuningdek, fuqaro aviatsiyasi tizimiga kiruvchi korxonalar, muassasalar, tashkilotlar va o'quv yurtlarida (bundan keying o'rinlarda korxonalar deb yuritiladi) balandlikdagi qurilish – montaj va boshqa ishlarni bajarishda mehnatni muhofaza qilish talablarini belgilaydi.

Umumiy talablari yer, tom to'sini yoki ishchi to'shama yuzasidan 1,5 metr va undan balandlikda narvonlar, narvonchalar, supalar, maydonchalar, mashinalar va boshqa yordamchi uskunalarning ustida turib bajariladigan ishlarga, shuningdek, havo kemalari konstruksiyalari elementi hamda bino va inshootlarning ustidanularning balandligi chegarasidan 2 metrdan ortiq bo'lmagan masofadagi ishlarni bajarishga tadbiiq etadi. Balandlikdagi ishlarni bajarishda qo'llaniladigan yordamchi uskunalar standart va texnik sharoitlarga muvofiq bo'lishi lozim bo'lib, ular quyidagilardan iborat:

-havoza va ro'yxatga olingan supalar;

-narvon va narvonchalar;

-harakatlanuvchi kuzatuv minorasi, maydoncha, osma kajava va boshqalar. Doklarning platformalari (maydonlari) dag'al, yiqilib ketish holatlari ta'siriga nisbatan mustahkam bo'lishi, uning ustida ishlagan vaqtda joyini o'zgartirishni istisno qiluvchi autrigyerlar bilan jihozlagan bo'lishi kerak. Doklarning har bir qavatida ishlash maydonchalari 1 m. balandlikdagi to'siqlar bilan o'ralgan bo'lishi lozim bo'lib, bunda 1 m. balandlikdagi to'siqlarni o'rnatish mumkin bo'lmagan joylar istisno qilinadi. Platformalarning ishlash maydonchalaridagi to'shama va narvon zinalari yoqilg'i - moy materiallari ta'siriga chidamli, oson yuviladigan, olovga chidamli hamda sirg'anib ketmaydigan bo'lishi kerak. Platformalarni ko'tarish uchun mo'ljallangan tros – bloklari tizimi o'zini o'zi to'xtatib qoluvchi mexanizmlarga ega bo'lishi kerak. Havoza va supalarning to'shamalari qalinligi 40 mm.dan kam bo'lmagan taxtalardan qilinishi

hamda taxtalarning o'rtasi 5mm.dan oshmaydigan oraliqli tekis yuzaga ega bo'lishi lozim.

XULOSA

Balandlikda ishlash yuqori xavf bilan bog'liq faoliyat turi hisoblanadi. Shu sababli mehnatni muhofaza qilish talablariga qat'iy amal qilish xodimlar hayoti va sog'lig'ini saqlashning asosiy omilidir. Himoya vositalaridan to'g'ri foydalanish, texnika xavfsizligi qoidalariga rioya qilish va xalqaro standartlarni amaliyotga joriy etish orqali ishlab chiqarishdagi baxtsiz hodisalarni sezilarli darajada kamaytirish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksi.
2. ISO 45001:2018 – Occupational Health and Safety Management Systems.
3. Mehnatni muhofaza qilish bo'yicha normativ hujjatlar to'plami.
4. Qurilishda xavfsizlik texnikasi qoidalari.
Industrial Safety and Occupational Protection Manuals.